

КАТОЛИЦЬКИЙ НЕКРОПОЛЬ ЖИТОМИРА

У статті порушено проблему збереження нащадками духовних надбань, серед яких католицький некрополь Житомира, який є унікальною пам'яткою історії, культури, архітектури, монументального мистецтва.

Стародавньому українському місту на берегах річки Тетерів історія завбачила одинадцять століть і вже започаткувала відлік дванадцятому. За цей час Житомир неодноразово зазнавав змін своєї адміністративної приналежності, жаклих спустошень, а також відроджень, формування архітектурного обличчя, безперервних забудов, планування тощо. Але постійним його атрибутом залишалися люди, які за будь-яких обставин у плинності історичного часу завжди поверталися у рідні місця, щоб продовжити життя свого роду, а разом із ним і свого рідного міста. Вони тут народжувалися, зростали й відходили у вічність.

На зміну пращурам приходили нащадки. Вони віддавали належну шану своїм попередникам, створюючи поруч зі своїми оселями місця їх вічного спокою - могильники та кладовища. Серед архітектурно-меморіальних одиниць такі місця отримали назву некрополі (від грецьк. *nekropolis* - місто мертвих). Вони слугують нерухомими пам'ятками і є свідченням історії того чи іншого краю, населеного пункту. Короткі рядки архівних документів подають відомості про перші відомі некрополі житомирських християн (православних і католиків). Один із них, що звався Кокрин, знаходився на Охримовій горі в районі сучасної вулиці 8-го Березня. Інші, доби пізнього середньовіччя, були на розі сучасних вулиць Перемоги і Якіра та на місці нинішнього парку ім. Гагаріна - між вулицями Лермонтовською та Старим Бульваром. Ці кладовища не мали планової забудови й згодом остаточно були занедбані. Тому в 30-х роках XIX ст. міська влада порушила питання про їх закриття [1:3].

З набуттям Житомиром статусу губернського центру (1804 р.) як адміністративної одиниці Волинської губернії значно зросла його територія, кількість населення, державних установ. Місто перетворилося в господарський і культурний центр Волині. За таких умов виникла потреба заміни відносно невеликих, хаотично розміщених цвинтарів, на просторі кладовища, пристосовані до ритуальних потреб великих міських громад різної конфесійної приналежності, серед яких чільне місце посідала польська община. Так виникло, зокрема, католицьке кладовище. Певною мірою його попередником можна вважати Павликівське кладовище, що виникло в першій половині XIX ст. на розі вулиць Андріївської (сучасна Черняхівського) й Антонівської (сучасна Пролетарська). Засноване воно було як місце поховання померлих від епідемічних захворювань. Згодом перетворилося на некрополь для мешканців передмість Павликівки, Мальованки, Закам'янки, Корбутівки, розташованих на правому березі річки Кам'янки. Поховання тут здійснювалися без врахування конфесійної приналежності: ховали православних, католиків, євреїв, мусульман, лютеран. Павликівське кладовище було повністю ліквідоване у шістдесятих роках XX ст.

Католицьке кладовище в Житомирі є цінною пам'яткою історії, монументального та садово-паркового мистецтва. Воно є унікальним католицьким некрополем, де поховано багато визначних осіб, життя і діяльність яких високо поціновані не лише в нашому краї, а і в усій Європі. Знаходиться католицьке кладовище в західній частині міста по вул. Короленка, головним входом обернене на Руднянський майдан. Територія кладовища була визначена у 1799 році. Перші поховання людей католицького віросповідання здійснено тут у 1801 р. Підставою для поховання на цьому кладовищі було отримання особою відповідного чину 4-го - 6-го класів у Табелі про ранги для цивільних службовців,

чину не нижче полковника (3-го - 6-го класу) для військових, дворянського звання (граф, барон), а також особисті заслуги перед містом [2].

Загальна площа католицького кладовища становить 9 гектарів. Воно має форму багатокутника, витягнутого з півдня на північ. З трьох сторін кладовище оточене цегляним муром. Головний вхід виходить на Руднянський майдан. Тут встановлені два цегляних, тинькованих пілони, між якими знаходяться двокрильні ґратовані ворота. До головного входу в північній стіні ведуть десять кам'яних східців, монументалізуючи її скромний фасад, розділений чотирма пілястрами, які тримають широкий фриз, увінчаний трикутним тимпаном. З оздоб збереглися лише спіральні залізні сходи у північно-східному нарізнику. З обох сторін пілонів розміщено пішохідні проходи, які зникаються однокрильними ґратованими дверима. Над пілонами знаходяться високі чавунні хрести. У межах кладовища розташована каплиця єпископа й мученика св. Станіслава. Вона збудована в класичному стилі: одне приміщення, високий цоколь, цегляна, тинькована. Поруч розміщено дві муровані з цегли катакомби, збудовані в 1841-1846 роках у класичному стилі. Перші з них знаходяться ліворуч від цвинтарної брами. Побудовані в 1907 році, цегляні, тиньковані. Їх 32 трунні ніші розташовані у двох ярусах. Вони закриті інскрипційними табличками з чорного мармуру. Монолітність симетричної конфігурації ніш посередині перериває будівля каплички. Центральну частину прикрашають дві пари напівколон, які підтримують високу щитову трикутну частину. Стрижні колон гладенькі, зі значним звуженням, головки стилізовані. Тут катакомби впорядковані, знаходяться у доброму стані. Другі катакомби, що розташовані в запліччі каплиці на західному схилі, в гіршому стані. Вони були побудовані у 80-х роках XIX ст., цегляні, тиньковані. Їх 124 трунні ніші розміщені у дві шеренги одна над одною і об'єднані стрімкими сходами. Нині усі трунні заглиблення відкриті й порожні [3: 178].

З 1982 р. католицьке кладовище закрите для поховань. У 1994-1995 роках було проведено його інвентаризацію, яка засвідчила 2200 пам'ятників. Кладовище поділене на сектори. Більшість його надгробків кам'яні (з габро та лабрадориту) та металеві. Кам'яні мають форму «Хрест на пні дерева» та «Хрест на скельках». На них розташовуються епітафічні написи [4].

Найстарішими пам'ятниками на католицькому кладовищі є надгробок Юзефіни Скальковської (1916 р.), встановлений стараннями сина Аполона, уродженця Житомира, дослідника історії Запорозької Січі, академіка Російської Академії Наук, та пам'ятник Яна Зубаського (1919 р.). Обидва пам'ятники з типовим надгробком «Хрест на пні дерева».

Серед фігурних скульптур зберігся надгробний пам'ятник на могилі графині М. Пешковської (1875-1903) у вигляді великої різьбленої фігури янгола з білого мармуру, що сгоїть навколішки при хресті. Скульптура з білого мармуру встановлена на могилі графа Георгія (Єжи) Адольфовича Олізара (1858-1913), онука сенатора каштеляна Королівства Польського Нарциза Олізара [5: 234: 713 зв.].

Лише на небагатьох надгробних пам'ятниках є позначки каменярських майстерень. Це здебільшого пам'ятники скульптурної майстерні Генріха Олішкевича - почесного громадянина Житомира, автора пам'ятника О. Пушкіну в Житомирі. Серед пам'ятників цієї майстерні є роботи з білого мармуру, зокрема пам'ятник родини Жураковських. На кладовищі є пам'ятники з позначкою майстерні в Кам'яному Броді (нині с. Кам'яний Брід Коростишівського району).

Зберігся величний пам'ятник на могилі графині Марії Олевської у вигляді чотириступеневого обеліска пірамідальної форми, виготовленого з чорного габро, на чільній грані якого розташовано епітафію. Подібної форми пам'ятник на могилі родини Любенецьких. Ці пам'ятники прикрашені геометричними фігурами. Пам'ятник із лабрадориту уродженцю Житомира, польському композитору і піаністу, професору Брюссельської консерваторії, автору багатьох симфонічних і фортепіанних творів із використанням польського й українського музично-фольклорного матеріалу Юліушу-Карлу Зарембському (1854-1885), складається з тумби, чотириступеневої платформи, цоколя та величного хреста [6: 162: 365 зв.]. Одним із найкращих пам'ятників на кладовищі є металевий надгробок графині Ельжбети Урбановської (1802-1954) у формі

п'ятиметрової вежі, спорудженої з чавунних, частково ажурних елементів неоготичного стилю.

На католицькому кладовищі поховано багато відомих людей. Серед них, зокрема, художник Леонард Старшинський (1828-1879). У 1855 р. він закінчив Імператорську академію мистецтв у Санкт-Петербурзі, а з 1862 р. був її академіком. Проживаючи в Житомирі, Л. Старшинський писав портрети й жанрові твори, працював у галузі літографії. Серед його творчого доробку - альбом із видами Житомира та його околиць. Тут же похований лікар, колекціонер Едвард Галлі (1834-1898), який передав університетам Польщі унікальну бібліотеку. На могилах цих діячів встановлено хрести на цоколі, обидва з червоного граніту [3:180].

Збереглися надгробні плити на могилах дійсних статських радників, чин яких відповідав 4-му класу з правом обіймати посаду керівника відповідного департаменту. Серед них - столоначальники Головного управління інтендантської та інженерно-будівельної служб Нільський Йосип Хомич (1792-1878) і Богуславський Вільгельм-Йосип Онуфрійович (1825-1901), інженер Управління внутрішніх водних і шосейних шляхів Міністерства шляхів сполучення Левандовський Франц Йосипович (1850-1915), старший секретар 2-го відділення Сенату Ніжицький Йосип Антонович (1829-1903), інженер Міністерства шляхів сполучення Островський Станіслав Йосипович (1846-1906) [7:153; 659; 233; 131; 148зв.,169; 234; 111].

На кладовищі поховані й статські радники в чині 5-го класу з правом обіймати посаду заступника керівника департаменту: Барановський Гонорат Сігізмундович (1802-1867) - помічник начальника Овруцької поштово-телеграфної контори; Бішевський Цезарій Іванович (1830-1892) - головний лікар 11-ї кавалерійської дивізії; Боскович Едмунд Миколайович (1826-1899) - завуч Корочанської прогімназії; Гайуман Іван Іванович (1825-1893) - викладач давніх мов Марійської гімназії; Борковський Франц Іполитович (1839-1913) - помічник губернського лікаря; Гросс Олександр Фрідріхович (1812-1887) - лікар військового госпіталю; Єленковський Мар'ян Францович (1805-1874) - член губернського приказу громадської опіки; Левицький Станіслав Андрійович (1824-1880) - начальник 10-го округу шляхів сполучення; Лоппато Каетан (1819-1881) - засідатель Житомирської дворянської опіки; Мошинський Климентій Андрійович (1821-1902) - викладач математики і фізики Ніжинської гімназії; Ординський Мартин Матвійович (1823-1885) - старший діловод Херсонської казенної палати; Осовський Степан Францович (1809-1881) - Кагульський повітовий суддя; Ростоцький Олександр Іванович (1837-1909) - викладач історії і географії Воронежської гімназії; Сморгчевський Антон Гнатович (1797-1873) - член Волинської єпархіальної училищної ради; Чепелевський Михайло Андрійович (1828-1894) - член Волинської губернської єврейської училищної комісії, Шумський Йосип Хомич (1806-1879) - кандидат фізико-математичних наук, магістр чистої та прикладної математики, викладач 1-ї Житомирської чоловічої гімназії [8: 153; 213,413,461; 162: 21 зв., 66 зв.,128, 142 зв., 373, 438, 659; 233: 8 зв.,32 зв., 131, 194 зв.; 234: 137 зв., 174, 745].

Серед похованих колезьких радників у чині 6-го класу - Абрамович Йосип Іванович (1818-1880) - товариш голови Волинського відділення Червоного Хреста; Анделевич Теофіл Матвійович (1833-1906) - заступник голови Волинського відділення допомоги медичної каси; Каліцький Адам Августинович (1818-1896) - лікар Луцько-Житомирської католицької духовної семінарії; Гродзький Андрій-Фабіян Михайлович (1838-1900) - ревізор навчальних закладів Синоду; Долнер Йосип (1848-1900) - військовий лікар; Домбровський Андрій Гнатович (1847-1916) - старший ревізор Волинського губернського акцизного управління; Жуховецький Ромуальд (1807-1869) - засідатель Житомирського повітового суду; Кох Людвіг Якович (1813-1881) - лікар Житомирського тюремного замку, нагороджений орденом св. Станіслава 3-го ступеня та темно-бронзовою медаллю в пам'ять Кримської війни 1853-1856 рр.; Ланевський Микола Гнатович (1838-1908) - санітарний лікар м. Житомира; Лисицький Протасій Михайлович (1814-1891) - повітовий сільський лікар Волинської лікарської управи; Лопушевич Чеслав Петрович (1801-1863) - повітовий лікар; Матушевич Франц Йосипович (1846-1886) - помічник управляючого Волинською

казенною палатою; Нівінський Варфоломій Севастьянович (1799-1878) - старший учитель 1-ї Київської гімназії; Опочкський Ламберт Васильович (1812-1896) - чиновник Волинського губернського управління; Пешковський Фрідріх-Вільгельм Іванович (1840-1898) - становий пристав Ковельського повіту; Стрижелецький Діонісій Антонович (1829-1900) - член комісії народного продовольства Волинської губернії; Чермінський Валентій Яцентійович (1788-1873) - доктор медицини, перший у Житомирі лікар-гомеопат, лікар Волинської палати державного майна; Шабліовський Мар'ян-Давид Іванович (1863-1915) - головний лікар перев'язочного загону 3-ї Туркестанської стрілецької бригади; Шиманський Прот-Гвідон Домінікович (1835-1917) - помічник начальника Житомирської поштово-телеграфної контори [8: 153: 16, 278, 423, 625; 162: 187 зв., 389, 619; 233: 120, 122, 128, 141, 142, 148, 172, 185; 234: 126 зв., 138, 152, 178, 191].

Серед вищих військових чинів 3-го класу на католицькому кладовищі поховані: генерал-лейтенанти Шилейко Адольф Донатович (1851-1914) - командир 126-ї піхотної Рильської дивізії, учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 років, нагороджений орденами св. Анни 3-го ступеня з мечами й бантом, 2-го ступеня, св. Станіслава 3-го та 2-го ступенів, св. Володимира 4-го ступеня, Румунським орденом Залізної Корони; Шишко Цезарій Йосипович (1825-1897) - учасник Кримської війни 1853-1856 рр., Російсько-турецької війни 1877-1878 рр., командир 31-ї артилерійської бригади, нагороджений орденами св. Станіслава 3-го ступеня, 2-го ступеня з мечами, 2-го ступеня з короною, св. Анни 3-го та 2-го ступенів, св. Володимира 3-го та 4-го ступенів [9: 153" 355 зв.; 233 : 152]. Тут поховані генерал-майори 4-го класу: Вітовський Ципріан Іванович (1816-1879) - начальник штабу Корпусу військових інженерів; Данилевич Казимир Гнатович (1847-1913) - помічник командира Ломжинської прикордонної сторожі; Нобелевський Валерій Гнатович (1806-1866) - начальник 3-го округу Окремого корпусу прикордонної сторожі; Качинський Віктор Вікентійович (1836-1895) - учасник Кримської війни 1853-1856 рр., Дунайської кампанії 1854 р< та оборони Севастополя, Російсько-турецької війни 1877-1878 років, нагороджений орденами св. Георгія 4-го ступеня, св. Анни 4-го ступеня з написом «*За храбрость*», 2-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня з бантом, св. Станіслава 3-го та 2-го ступенів, бронзовою медаллю в пам'ять столітнього ювілею Воєнного ордену св. Георгія; Коноплярський Юліан Якович (1824-1877) - командир Таращанського повітового військового начальника, Кржичковський Валентин-Люціан Антонович (1844-1903) - командир Богуславського повітового військового начальника, учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 років, нагороджений орденами св. Анни 3-го ступеня з мечами і бантом, 2-го ступеня, св. Станіслава 3-го та 2-го ступенів, св. Володимира 4-го ступеня; Очеповський Люціан Іванович (1841-1915) - учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 років, командир 7-го Східносибірського стрілецького батальйону, голова полкового суду, нагороджений орденами св. Станіслава 3-го та 2-го ступенів, св. Анни 3-го та 2-го ступенів, св. Володимира 4-го ступеня, срібною медаллю на честь Імператора Олександра III, бронзовою медаллю на честь Імператора Миколи I; Прессер Владислав Францович (1824-1897) - начальник Імператорської військової медичної академії; Рафалович Каспар Матвійович (1795-1871) - генерал-лейтенант у відставці, командир 2-ї бригади 7-ї піхотної дивізії, учасник Вітчизняної війни 1812 р., Закордонного походу 1813-1814 рр., Російсько-турецької війни 1828-1829 рр., нагороджений орденами св. Анни 4-го ступеня з написом «*За храбрость*», 2-го ступеня з короною, св. Володимира 4-го ступеня з бантом, св. Георгія 4-го ступеня, пруським орденом Червоного Орла 3-го ступеня; Сосновський Семен Іванович (1803-1876) - командир Київської кріпосної артилерії; Суходольський Мечислав Станіславович (1843-1908) - командир Кримського повітового військового начальника, нагороджений орденами св. Станіслава 3-го та 2-го ступенів, св. Анни 3-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня; Томкович Мечислав Карлович (1846-1915) - начальник кадру 3 кавалерійського корпусу, учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 рр., нагороджений орденами св. Станіслава 3-го ступеня з мечами і бантом, 2-го ступеня, св. Анни 3-го ступеня з мечами і бантом, 2-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня; Щадило-Куликовський Іван Варфоломійович (1829-1885) - командир 126-ї Рильської піхотної дивізії [10: 153: 170 зв., 355, 550, 594; 162: 98,

364 зв.; 233: 124 зв., 144, 148; 234: 103,139 зв., 148,699,1520].

На кладовищі пам'ятники й надгробні плити засвідчують могили полковників 5-го класу, серед яких: Багоцький Броніслав Еразмович (1850-1894) - командир 126-го піхотного Рильського полку; Березовський Альбін-Казимир Іванович (1825-1897) - командир 6-го піхотного Ревельського полку; Вноровський Павло (1836-1899) - командир 8-го резервного піхотного полку; Годлевський Казимир Валентійович (1830-1889) - командир Бориспільського піхотного полку; Длужевський Юліан-Леон Феліксович (1833-1906) - командир 229-го піхотного Сквирського полку; Загорський Антон (1825-1900) - командир 17-го Вільського піхотного полку; Зарембський Іван Андрійович (1838-1889) - командир Острозького піхотного полку; Змієвський Антон Фомич (1848-1917) - командир Осташківського резервного батальйону; учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 рр., нагороджений орденом св. Станіслава 3-го ступеня; Кадз Ігнатій Францович (1837-1907) - командир Охтирської прикордонної сторожі; Калюс Йосип Вікентійович (1840-1896) - діловод по господарській частині 126-го Рильського піхотного полку; Кендзерський Іван Гнатович (1857-1909) - завідуючий лазаретом 126-го Рильського піхотного полку, нагороджений орденами св. Станіслава 2-го ступеня, св. Анни 2-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня; Кушелєвський Іван Феліксович (1828-1889) - командир Переяславської прикордонної сторожі; Лютомський Антон (1777-1874) - начальник штабу 11-ї армійської бригади; Матієвич-Мацієвич Віктор Людвікович (1853-1906) - командир 115-го артилерійського полку; Мрочковський Сигізмунд-Франц Йосипович (1840-1914) - командир 43-го Охотського полку, учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 рр., нагороджений орденами св. Станіслава 3-го ступеня з мечами і бантом, 2-го ступеня, св. Анни 3-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня, румунським орденом Залізного Хреста; Павлович Антон Альбертович (1844-1890) - командир 42-го Якутського піхотного полку; Подгорецький Адольф-Людвіг (1825-1900) - командир Свірського піхотного полку; Пузіновський Антон Вікторович (1836-1896) - командир Новоград-Волинського повітового військового нач&іьника; Краузе Сигізмунд Августович (1841-1906) - командир Чернігівського піхотного полку; Ромішевський Леонард Симфоріанович (1854-1915) - командир 204-го Обоянського піхотного полку, учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 рр., нагороджений орденами св. Анни 4-го ступеня з написом «*За храбрость*», св. Станіслава 3-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня; Садовський Іван Станіславович (1818-1886) - командир 208-го Слуцького піхотного полку; Сакович Станіслав Іванович (1851-1902) - командир 7-го Кавказького стрілецького батальйону, учасник Російсько-турецької війни 1877-1878 рр., нагороджений орденами св. Анни 3-го ступеня, св. Станіслава 3-го ступеня з мечами і бантом та 2-го ступеня; Точанський Людвік Францович (1822-1897) - командир 41-го резервного піхотного батальйону; Яблонський Климентій-Мар'ян (1830-1900) - командир 87-го Нейшлотського піхотного полку [10: 153: 437; 162: 399, 516, 522 зв., 551, 584; 233: 12 зв., 121, 129, 132, 132 зв., 135, 138, 146, 150, 161, 162 зв., 164, 179 зв., 205; 234: 105 зв., 147 зв., 169 зв., 185 зв.], а також штабс-капітан Матієвич-Мацієвич Броніслав-Калікст Вітольдівич (1882-1911) та мічман Матієвич-Мацієвич Станіслав Вітольдівич (1888-1911) - одні з перших російських авіаторів, які загинули у м. Севастополь під час показового польоту на аероплані [11: 234: 160].

На католицькому кладовищі у Житомирі поховані почесні громадяни Волинської губернії, титуловані дворянським чином графа. Серед них: Валєвська Аполлонія-Францишка-Салєза Северинівна (1844-1916); Дзялинська Людвіга-Елеонора (1858-1903); Дзяминська Феофіла Бальтазарівна (1829-1904); Ілінський Венедикт Тадеушович (1820-1905); Красицька Сузанна-Євстафія (1816-1901); Олізар Георгій Адольфович (1858-1913); Олізар Карл Фрідріхович (1795-1892); Олізар Марія (1872-1909); Олізар Філіп-Нєреуш (1798-1880); Тишкевич Ернєстїна Вікентїївна (1818-1894); баронєса Розєн Алоїза (1821-1883) [12: 153: 518 зв.; 162: 83, 136 зв., 279, 667 зв.; 233: 46, 120 зв., 133, 136, 142, 148; 234: 108,136 зв., 713 зв.].

Збереглися надгробки на могилах відомих людей Волинського краю. Серед них: Босяцький Мартин (1796-1863) - Новоград-волинський повітовий маршалок; Доманєвський Іван Оскарівич (1847-1916) - житомирський міський голова; Зелєнський

Владислав Йосипович (1804-1876) - волинський губернський предводитель дворянства; Пустовойтова Марія (1818-1888) - мати відомої діячки польського національно-визвольного руху Ганни Пустовойтової.

Є на католицькому кладовищі пам'ятники і надгробки докторам медицини та діячам культури. Серед них: колезький радник Вояцький Олександр Семенович (1829-1911); таємний радник Околов Емілій Йосипович (1839-1911); Совінський Фелікс (1804-1863); Чарноцький Нарциз (1802-1884); лікар-колекціонер Галлі Едвард Маріан (1816-1893); військовий лікар, член Товариства лікарів Волинської губернії Куніцин Владислав Францович (1836-1903); художниця Казановська Марія Іллівна (1860-1898); академік Імператорської академії мистецтв у Санкт-Петербурзі, літограф, художник, автор альбому з видами Житомира та його околиць Старшинський Леонард (1828-1879); польський фольклорист і краєзнавець, автор етнографічних публікацій «Українські прислів'я в піснях», нарисів із історії України і Волині Прусіновський Іван (Ян) Адамович (1818-1892); член театрального комітету при директорстві Юзефа Крашевського Липковський Леон (1802-1886) [13: 146: 2; 153: 22 зв.162:463, 662; 234: 112 зв.].

Авторами більшості пам'ятників і надгробних плит є житомирські майстри Генріх Олішкевич, де Бекю, Роман Любовецький, Вацлав Длоугі. Останній є автором аттику на Мавзолеї Леніна, гранітних прикрас на будівлі університету ім. М. Ломоносова, набережних у Москві [3:179].

Католицький цвинтар у Житомирі - це унікальний комплекс поховань, він є цінною пам'яткою історії, садово-паркового мистецтва й архітектури, що потребує реставрації, подальшого ретельного дослідження та охорони на державному рівні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кондратюк Р.Ю. Некрополь старого Житомира. Біографічний довідник / Р.Ю.Кондратюк - К.: Вид-во Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 2001. -
2. Некрополі України / упорядники І.В.Дивний, М.Т.Пархоменко, О.М.Титова - К.: Вид-во Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 1999 - 287 с.
3. Мокрицький Г.П. Пам'ятки Житомира. Енциклопедія. / Г.П.Мокрицький - Житомир.: Волинь, 2009.
4. Кафедра архітектури і охорони історичних будівель Свентокшинської Політехніки в місті Кільце /опрацювання і вступ Тадеуш Марія Рудковські - Варшава.: 1999.
5. Державний архів Житомирської області (Далі ДАЖО) - Ф.178, оп.3 (Метрична книга кафедрального костюлу св. Софії"), спр. 234.
6. ДАЖО: спр. 162.
7. ДАЖО: спр. 153, 233,234.
8. ДАЖО: спр. 153,162,233, 234.
9. ДАЖО: спр. 153, 233.
10. ДАЖО: спр. 153,162, 233, 234.
- 11.ДАЖО:спр.234.
12. ДАЖО: спр. 153,162, 233, 234.
13. ДАЖО: спр. 146, 153, 234.

Kuźmin O. S. Nekropolia Rzymskokatolicka w Żytomierzu

W artykule rozpatrzono zagadnienie, dotyczące zachowania przez potomków dorobku duchownego, pozostawionych jako dziedzictwo przez poprzednie pokolenia. Wartość historyczną stanowią nieruchome zabytki, które są wysoce ocenione na terytorium Ukrainy, jak również w całej Europie. Cmentarz Rzymskokatolicki w Żytomierzu jest wśród nich unikatowym zabytkiem historii, kultury, architektury oraz sztuki monumentalnej.

Kuzmin O. S. The Catholic Necropolis of Zhytomyr

The article raises the problem of preservation by descendants of the cultural heritage which has been left by previous generations. In this respect the immovable monuments are of historical value. Among them the catholic necropolis of Zhytomyr is a unique monument of history, culture, architecture, and monumental art, highly appreciated on the territory of Ukraine and the whole of Europe.